

วัณโรค ภัยร้ายใกล้ตัวท่าน

บทความโดย

รศ. นพ.จันชาย สิทธิพันธุ์

ภาควิชาอายุรศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วัณโรคคืออะไร

วัณโรค (tuberculosis) เป็นโรคติดเชื้อชนิดหนึ่งที่เกิดจากเชื้อ mycobacterium tuberculosis โดยการติดเชื้อชนิดนี้ส่วนใหญ่เกิดจากการที่มีผู้ป่วยที่เป็นวัณโรคปอดและมีเชื้อโรคอยู่ในเสมหะ เมื่อผู้ป่วยไอก็จะมีการฟุ้งกระจายของเชื้อและเมื่อมีผู้อื่นหายใจเอาเชื้อเข้าไป ก็สามารถเกิดการติดเชื้อขึ้นได้ อย่างไรก็ตาม การติดเชื้อวัณโรคนั้นไม่ได้ติดต่อกันได้ง่ายและรวดเร็วเหมือนการติดเชื้อไวรัส เช่น ไข้หวัดใหญ่ ผู้ที่จะรับเชื้อวัณโรคได้มักต้องมีการอยู่ใกล้ชิดกับผู้ป่วยเป็นวัณโรคในระยะแพร่เชื้อสักระยะหนึ่ง โดยที่เชื้อวัณโรคจะมีการแพร่กระจายโดยการหายใจเป็นหลัก และไม่ติดต่อโดยการรับประทานอาหารหรือการสัมผัส

ปัญหาวัณโรคในประเทศไทย

วัณโรคเป็นปัญหาทางสาธารณสุขที่สำคัญของประเทศไทย โดยพบว่าในประเทศไทยยังมีปัญหาในการดูแลและรักษาผู้ป่วยที่เป็นวัณโรค โดยพบว่าในปัจจุบันมีผู้ป่วยวัณโรครายใหม่ปีละประมาณ 90,000 ราย และมีผู้ป่วยที่เสียชีวิตจากวัณโรคปีละ 5,000-7,000 คน จากข้อมูลขององค์การอนามัยโรค ประเทศไทย มีสถานการณ์ความรุนแรงของวัณโรคอยู่ในอันดับที่ 18 เมื่อเทียบกับทุกประเทศทั่วโลก โดยพบว่าวัณโรคสามารถเกิดขึ้นได้กับคนทุกเพศทุกวัย แต่ผู้ที่มีความเสี่ยงมากได้แก่ผู้ป่วยที่มีภาวะภูมิคุ้มกันบกพร่อง เช่น ติดเชื้อ HIV

วัณโรคทำให้เกิดโรคได้อย่างไร

เมื่อมีการรับเชื้อวัณโรคเข้าไปในร่างกาย ผู้ที่รับเชื้อส่วนหนึ่ง จะเกิดการติดเชื้อเกิดขึ้น ในระยะนี้ผู้ป่วยมักมีอาการไม่มาก อาจมีไข้ ไอบ้าง และถ้าภูมิคุ้มกันของร่างกายเป็นปกติร่างกายจะสร้าง ภูมิคุ้มกันวัณโรคขึ้นมา และเชื้อวัณโรคจะไปหลบอยู่ตามต่อม น้ำเหลืองหรือที่อวัยวะอื่น ๆ เราเรียกระยะการติดเชื้อนี้ว่าการติดเชื้อ แบบปฐมภูมิ (primary infection) หลังจากการติดเชื้อปฐมภูมิผู้ป่วย จะยังไม่มีอาการ เพียงแต่ถ้าไปตรวจจะพบว่ามีภูมิต่อเชื้อวัณโรคหรือ ถ้าถ่ายภาพรังสีทรวงอกอาจพบรอยแผลเป็นเล็ก ๆ หรือภาวะหินปูน เกาะในปอด แต่อาการอื่นจะไม่ปรากฏเลย เราเรียกระยะนี้ว่าระยะ การติดเชื้อแฝง (latent infection)

ในผู้ป่วยที่.....

วัณโรคทำให้เกิดโรคได้อย่างไร

ในผู้ป่วยที่มีการติดเชื้อในระยะแฝง ส่วนหนึ่งจะเกิดการเจริญเติบโตของเชื้อวัณโรคขึ้นมาได้เองในภายหลัง (reactivation of tuberculosis) เมื่อร่างกายอ่อนแอลง ประมาณว่าในผู้ติดเชื้อแฝง 100 คน จะมีโอกาสเกิดโรควัณโรคขึ้นมาใหม่ประมาณ 10 คนหรือ 10% โดยการเกิดโรคขึ้นใหม่มักจะเกิดขึ้นในปอด โดยเกิดขึ้นได้บ่อยในช่วง 2-3 ปีแรกภายหลังการรับเชื้อวัณโรคเข้าไป ผู้ป่วยจะมีการอักเสบเรื้อรังในปอด มีอาการไอเรื้อรัง มีไข้ต่ำ ๆ และอาจมีเหงื่อออกตอนกลางคืน และน้ำหนักลดลง และจะตรวจพบว่ามีภาพรังสีทรวงอกที่ผิดปกติ ระยะนี้คือการป่วยเป็นวัณโรคที่เราเข้าใจกันทั่ว ๆ ไปนั่นเอง อย่างไรก็ตาม มีผู้ป่วยวัณโรคปอดส่วนหนึ่งที่อาจไม่มีอาการเลย เพียงแต่ตรวจพบว่ามีภาพรังสีปอดที่ผิดปกติแต่เพียงอย่างเดียว ผู้ป่วยเหล่านี้ถ้าไม่ได้รับการรักษาที่เหมาะสม ก็จะมีอาการเกิดขึ้นได้ในระยะต่อไป นอกจากเกิดโรคที่ปอดแล้ว เชื้อวัณโรคอาจทำให้เกิดโรคที่อวัยวะอื่น ๆ นอกปอดได้เช่นกัน เช่น ที่กระดูก, เยื่อหุ้มสมอง, ลำไส้ โดยจะมีอาการแสดงของโรคตามแต่ละอวัยวะที่เกิดการติดเชื้อขึ้น เช่น ต่อม น้ำเหลืองโต ปวดศีรษะ

วัณโรครักษาอย่างไร

การรักษาวัณโรคในปัจจุบันใช้หลักการใช้ยาหลายชนิดร่วมกัน โดยต้องทานยาต่อเนื่องเป็นเวลาอย่างน้อย 6 เดือนหรือในผู้ป่วย บางรายหรือสูตรยาบางชนิดอาจจะนานกว่านั้น สาเหตุที่พบว่า การรักษาวัณโรคล้มเหลวที่พบบ่อยที่สุดคือ ผู้ป่วยทานยาไม่ครบ ตามที่กำหนด ซึ่งอาจเกิดจากผลข้างเคียงของยาทำให้ไม่อยาก ทานต่อ หรือบางครั้งหลังรักษาได้ระยะหนึ่ง อาการดีขึ้นก็หยุดยา ไปเองเพราะมีความเข้าใจว่าหายแล้ว ซึ่งการทานยาวัณโรคไม่ ครบจะมีอันตรายมากเพราะนอกจากจะรักษาไม่หายแล้ว จะทำให้เชื้อที่เหลืออยู่มีโอกาสดูแลเป็นเชื้อดื้อยามากขึ้น

ดังนั้นการรักษา.....

วัคซีนโรครักษาอย่างไร

ดังนั้นการรักษาวัคซีนโรคจึงจำเป็นต้องมีระบบติดตามผู้ป่วยที่ดี คือถ้าผู้ป่วยไม่มารับยาต้องมีการติดตาม และผู้ป่วยควรเลือกที่รักษาที่ไปรับยาได้สะดวก การรักษาวัคซีนโรคในปัจจุบัน ยาสูตรมาตรฐานใช้ยาเดียวกันทั่วประเทศ จะรักษาที่ใดก็สามารถรักษาหายได้เหมือนกัน จึงแนะนำให้ผู้ป่วยรักษาตัวในที่ที่สะดวกที่สุด เมื่อผู้ป่วยทานยาไประยะหนึ่ง ถ้าทานยาต่อเนื่อง อาการจะดีขึ้น และเชื้อที่พบในเสมหะก็จะน้อยลงและก็จะไม่แพร่เชื้ออีกต่อไป

ไม่จำเป็นต้องรักษาให้ครบก่อนถึงจะกลับไปทำงานได้
(ประมาณ 2-4 อาทิตย์ หลังการรักษาปริมาณเชื้อก็จะน้อยลงมาก จนไม่น่าจะแพร่เชื้อ)

ถ้าพบว่ามีบุคคลที่ใกล้ชิด ป่วยเป็นวัณโรคควรทำอย่างไร

เมื่อมีผู้ที่มีประวัติสัมผัสกับผู้ป่วยวัณโรคอย่างใกล้ชิด สิ่งแรกแพทย์จะแนะนำคือพยายามสืบค้นก่อนว่าผู้สัมผัสโรคดังกล่าวมีภาวะวัณโรคเกิดขึ้นหรือยัง โดยจากการซักประวัติว่ามีอาการบ่งชี้หรือไม่ เช่น ไอเรื้อรัง มีไข้ เหงื่อออกกลางคืน หรือน้ำหนักลดลงโดยไม่ทราบสาเหตุ และทำการตรวจเพิ่มเติมว่ามีภาพรังสีปอดที่ผิดปกติหรือไม่ ถ้าพบว่ามีวัณโรคก็ทำการรักษาแบบผู้ป่วยวัณโรคไป ในกรณีที่ไม่พบว่าเป็นวัณโรค การที่จะบอกว่าผู้ป่วยมีการติดเชื้อแฝง (หรือเคยรับเชื้อเข้าไปหรือยัง) สามารถทำได้โดยวิธีอ้อมๆ คือการทดสอบภูมิคุ้มกันต่อวัณโรค โดยหมอจะทำการฉีดยาสกัดจากเชื้อวัณโรคเข้าไปใต้ผิวหนังและรอเป็นเวลา 48 ชั่วโมงวัดว่าเกิดปฏิกิริยาขึ้นหรือไม่ในบริเวณที่ฉีด ถ้าเกิดปฏิกิริยาเป็นบวม (คือมีตุ่มแดงขนาดเกิน 10 มิลลิเมตร) แสดงว่าผู้ถูกทดสอบมีภูมิต่อเชื้อแสดงว่าอาจเคยติดเชื้อมาก่อน อย่างไรก็ตามการทดสอบทางผิวหนังแล้วผลบวกพบได้บ่อยในคนไทยทั่ว ๆ ไป

ดังนั้นการที่.....

ถ้าพบว่ามียุคคลที่ใกล้ชิด ป่วยเป็นวัณโรคควรทำอย่างไร

ดังนั้นการที่มีการทดสอบทางผิวหนังเป็นบวก ไม่ได้
หมายความว่า จะป่วยเป็นวัณโรคแล้ว อาจเกิดจากการฉีด
วัคซีนบีซีจีตั้งแต่เกิดหรือเคยมีการรับเชื้อที่เกิดมาก่อน
ดังนั้นการทดสอบทางผิวหนังจึงไม่ค่อยมีประโยชน์มากนัก
ในคนไทย แต่ในผู้ป่วยบางรายที่มีความเสี่ยงต่อการเกิด
วัณโรคสูง เช่น ในเด็กเล็ก ผู้ป่วยที่ภูมิคุ้มกันไม่ดี แพทย์อาจ
พิจารณาให้การรักษาโดยการทานยาต้านวัณโรค 1 ชนิด
เป็นเวลา 6-9 เดือนเพื่อป้องกันโอกาสการเกิดโรคในอนาคต

วัณโรคดื้อยาคืออะไร

ยามาตรฐานที่ใช้ในการรักษาวัณโรค (first line drugs) มีอยู่ประมาณ 5 ชนิด ซึ่งการใช้ยาสูตรมาตรฐานรักษาวัณโรคที่ไม่ดื้อยา และผู้ป่วยรับยาอย่างถูกต้องจะมีโอกาสรักษาหายขาดมากกว่า 90% แต่ปัจจุบันเริ่มพบว่ามีวัณโรคที่ดื้อต่อยามาตรฐาน โดยพบมากในผู้ป่วยที่มีประวัติการรักษาที่ไม่เหมาะสมครบถ้วนมาก่อน ปัญหาของเชื้อที่ดื้อยาคือ ถ้ามีเชื้อที่ดื้อต่อยาต้านวัณโรคหลายตัว การรักษาด้วยยามาตรฐานจะไม่ได้ผล จำเป็นต้องใช้ยาสำรอง (second line drug) ซึ่งจะมีราคาแพงมาก มีผลข้างเคียงสูงแต่ก็ยังสามารถรักษาให้หายขาดได้ แต่ควรอยู่ในการดูแลของผู้ที่มีความชำนาญโดยเฉพาะ แนวทางการป้องกันเชื้อดื้อยาที่สำคัญคือต้องให้ผู้ป่วยวัณโรคทุกรายได้รับการรักษาที่ถูกต้องเหมาะสมตั้งแต่แรก

วัคซีนป้องกันวัณโรคมีหรือไม่

จริง ๆ แล้วเด็กไทยเกือบทุกคนจะได้รับการฉีดวัคซีนบีซีจี ตั้งแต่แรกเกิดอยู่แล้ว แต่ผลการป้องกันโรคของวัคซีนนี้ได้ผลไม่ดี พบว่าอาจมีผลช่วยป้องกันการติดเชื้อชนิดที่รุนแรงในเด็กช่วงอายุขวบปีแรก แต่ไม่มีผลในการป้องกันการเกิดโรคในผู้ใหญ่ ดังนั้นจึงถือว่า ปัจจุบันยังไม่มีวัคซีนที่ใช้ป้องกันวัณโรคที่ได้ผล วิธีการป้องกันการแพร่เชื้อวัณโรคที่ดีที่สุดคือการให้การวินิจฉัยผู้ป่วยที่เป็นวัณโรคให้เร็วที่สุด และให้การรักษาที่เหมาะสมเพื่อลดโอกาสการแพร่กระจายเชื้อจากผู้ป่วยและผู้ป่วยวัณโรคในระยะแพร่เชื้อควรปฏิบัติตัวให้เหมาะสม เช่น ใช้หน้ากากอนามัย หลีกเลี่ยงการเข้าไปในที่ชุมชนจนกว่า จะได้รับการรักษาในระยะที่เหมาะสมและไม่มีอาการแพร่เชื้ออีกต่อไป

บทความโดย

รศ. นพ.ฉันทชาย สิทธิพันธุ์

ภาควิชาอายุรศาสตร์

คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย